

16

de psychiater
juni 2017

tekst: Iris Dijkstra, wetenschapsjournalist
beeld: Joyce Schellekens, Joydesign

psychoanalyse

HONDERD JAAR PSYCHOANALYSE IN NEDERLAND

Kijk op de persoon achter de klachten

Het is dit jaar honderd jaar geleden dat de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalyse het licht zag. En dat wordt gevierd, met symposia, workshops en activiteiten in het hele land. Maar welke rol speelt het psychoanalytisch gedachtegoed vandaag nog binnen de psychiatrie? Zijn er nieuwe ontwikkelingen waarmee je als psychiater je voordeel kunt doen? En wat betekent dit voor de opleiding?

Over de plaats die de klassieke psychoanalyse (vijf keer per week op de divan gedurende een jaar of vijf, ook wel 'bankanalyse' genaamd) vandaag de dag inneemt binnen de psychiatrie, zijn de vier deskundigen die we spraken het eens. Die plek is marginaal, of volgens sommigen zelfs helemaal verdwenen. De bankanalyse wordt ook niet meer vergoed. En dat is ergens wel begrijpelijk, vindt psychiater en psychoanalytisch psychotherapeut dr. Rien Van: 'Het is ook een kostbare zaak, je komt al gauw uit op 80.000 euro per persoon. In tijden van bezuinigingen is dat bijna niet meer te rechtvaardigen.' Al was het kostenplaatje niet het argument om de bankanalyse uit het verzekeringspakket te halen. 'Er is geconcludeerd dat de psychoanalyse "niet bewezen effectief" is. Dat wil niet zeggen dat het niet werkt. De effectiviteit is alleen nog niet afdoende aangetoond met *randomized clinical trials*.'

Springlevend

Speelt de klassieke psychoanalyse binnen de psychiatrie nauwelijks nog een rol, het psychoanalytisch gedachtegoed is nog springlevend. Annemarie de Wit, voorzitter van de

Nederlandse Psychoanalytische Vereniging (NPvA): 'Het onbewuste, het idee dat vroege jeugdervaringen kunnen doorwerken in je latere leven, het belang van hechting, concepten als afweermechanismen, hysterie, overdracht en tegenoverdracht... het komt allemaal uit de psychoanalyse. Ook de DSM is ervan doordrenkt. Denk maar aan de theatrale persoonlijkheid, de obsessief-compulsieve persoonlijkheid, narcistische problematiek, en zo kan ik nog wel even doorgaan.'

Binnen de psychiatrie is tegenwoordig meer aandacht voor korter durende psychoanalytische psychotherapieën, zoals *Mentalization Based Therapy* (MBT), *Affect Fobie Therapie* (AFT) en *Transference Focused Psychotherapy* (TFP). Allemaal behandelingen gebaseerd op het psychoanalytisch gedachtegoed, maar minder intensief dan de klassieke bankanalyse. En bewezen effectief, zegt Van: 'Je kunt met psychoanalytische psychotherapie heel goed depressies behan-

delen. Net als borderline problematiek. Ook lijken patiënten met angststoornissen er baat bij te hebben, maar daar moet nog wel meer onderzoek naar worden gedaan.'

Onderzoek en innovatie

In Nederland wordt, naar Vans smaak, veel te weinig onderzoek verricht naar de effecten van psychoanalytische psychotherapieën. Een gemiste kans, zegt hij. 'Het is zo belangrijk om te weten wat bij wie het beste werkt. Welke dosering zet bij welke patiënten de meeste zoden aan de dijk? Wie kun je beter eerst medicatie geven, wie beter eerst cognitieve gedragstherapie (CGT), en wie beter eerst psychoanalytische psychotherapie? Dat weten we niet. Dit soort onderzoek wordt in Nederland én internationaal nauwelijks gedaan.' Ook onderzoek naar de effecten van de klassieke bankanalyse ontbreekt. 'Nu bankanalyses alleen nog binnen privéklinieken plaatsvinden, is het niet meer relevant om er onderzoek naar te doen', legt psychiater / psychoanalytica Ariette van Reekum uit. 'Subsidie hiervoor kun je daarom wel vergeten.' Zulk onderzoek is bovendien ingewikkeld omdat je mensen jarenlang moet volgen en de patiëntengroep beperkt is. Maar je zou wel vergelijkend onderzoek kunnen doen, waarbij de ene groep bijvoorbeeld vijf keer per week psychoanalyse krijgt en de andere groep twee keer. 'Uit onderzoek is ook gebleken dat intensivering van CGT een gunstig effect heeft op depressie', licht Van Reekum toe. →

Speelt de klassieke psychoanalyse nauwelijks nog een rol, het psychoanalytisch gedachtegoed is springlevend

‘De vraag is of de frequentie heilzaam is, of de specifieke behandelmethodiek. Zulke dingen moeten we uitzoeken. Ook als het gaat om psychoanalyse en psychoanalytische psychotherapieën.’

Van Reekum juicht toe dat psychoanalytici steeds meer met neurowetenschappers samenwerken. In Nederland gebeurt dat alleen nog maar mondjesmaat. ‘Wij zijn nooit zo innovatief in die dingen. In het buitenland zijn ze veel verder. In Duitsland bijvoorbeeld doen ze MRI-onderzoek bij mensen die in psychoanalyse zijn geweest, om na te gaan of veranderingen ook in het brein zichtbaar zijn. In Italië gaan ze na of je hersentrauma met psychoanalytische psychotherapie kunt behandelen. Hartstikke leuk en interessant. Het vergroot onze kennis over mogelijke werkingsmechanismen van de psychoanalyse en psychoanalytische psychotherapie.’ Van is sceptischer: ‘Het klinkt veelbelovend, maar het is heel fundamenteel onderzoek. Het kan wel helpen om begrippen te onderbouwen en beter te voorspellen wat voor wie zal werken, maar de praktische toepassing is nog ver weg.’ Van Reekum vindt dat er ook wel meer samengewerkt zou mogen worden met cultuurwetenschappers, zoals filosofen en historici. Van zo’n samenwerking moeten sommigen niets hebben, weet ze, en dat is jammer. ‘De psychoanalyse en de psychiatrie zijn vakgebieden waar filosofen en cultuurhistorici ook zinnige dingen over kunnen zeggen.’ Sowiieso moet de psychoanalyse meer met zijn tijd meegaan, vindt ze. ‘In de ggz begint steeds meer door te

dringen hoe belangrijk ervaringsdeskundigheid is. Maar de psychoanalyse is huiverig om van ervaringsdeskundigen te leren. Of neem eHealth: de psychoanalyse doet daar nog niets mee. Ik vind de psychoanalyse daarin echt te traditioneel en weinig innovatief. Je moet bezig zijn met ontwikkelingen die zich in het maatschappelijke domein voordoen.’

Belangrijke spin-off

Ook in de opleiding tot psychiater zou wel wat meer aandacht aan het psychoanalytisch gedachtegoed besteed mogen worden, is de mening van de geïnterviewden. Dat gedachtegoed is flink in de verdrukking gekomen, stelt psychiater, psychoanalyticus en psychotherapeut Jos Dirkx. ‘De psychoanalyse, of beter de psychodynamisch georiënteerde psychiatrie, was van oudsher de natuurlijke tegenhanger van het biomedisch en neurowetenschappelijk denken. Maar dat laatste heeft de overhand gekregen. Terwijl de psychiatrie toch opereert op het snijvlak tussen de geest- en de natuurwetenschappen. Beide kanten zijn even belangrijk.’ Want dat is wat de psychoanalyse volgens Dirkx bij uitstek te bieden heeft: ‘Het gaat om subjectiviteit, om de persoon achter de klachten. Hoe kunnen we begrijpen dat deze persoon op dit moment in zijn leven, in deze context en met deze specifieke ontwikkelingsgeschiedenis, deze problemen krijgt?’

Psychiater en psychoanalytisch psychotherapeut dr. Rien Van is opleider psychiatrie bij Arkin en directeur behandelzaken bij het NPI, specialist voor persoonlijkheidsstoornissen en onderdeel van Arkin. Tot juni 2017 is hij voorzitter van de Nederlandse Vereniging Psychoanalytische Psychotherapie (NVPP).

Annemarie de Wit is psychoanalytica, psycholoog en psychoanalytisch psychotherapeut, en tevens voorzitter van de kersverse Nederlandse Psychoanalytische Vereniging (NPav). Voorheen was ze voorzitter van het Nederlands Psychoanalytisch Genootschap (NPG).

Psychiater, psychoanalyticus en psychotherapeut Jos Dirkx is voorzitter geweest van het NPG. Hij was nauw betrokken bij de fusie tussen het NPG, de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalyse (NVPA) en de Nederlandse Psychoanalytische Groep (NPAG).

Ariette van Reekum is zelfstandig gevestigd psychiater en psychoanalytica. Ze is tevens lid van de raad van bestuur van GGZ BreBurg en bestuurslid bij de NVvP.

Die invalshoek komt in de huidige psychiatrie weinig aan bod. Er is in de psychiatrie een trend van *meten is weten* waarbij het individuele en unieke zoveel mogelijk geeneraliseerd, het subjectieve geobjectiveerd, en de betekenis verklaard moet worden. Het is jammer dat er binnen de psychiatrie en in de opleiding veel minder aandacht is voor individuele betekenisverlening en dat de nadruk meer op verklaren dan op begrijpen ligt.'

Dirkx erkent dat korter durende psychoanalytische therapieën het psychoanalytisch gedachtegoed wel degelijk in de praktijk brengen. Maar, zegt hij, 'de bron daarvan moet je niet laten opdrogen. Er moeten wel genoeg psychoanalytici worden opgeleid om het psychoanalytisch perspectief over te kunnen brengen.'

De klassieke bankanalyse moet alleen al om die reden blijven bestaan, vindt ook De Wit. 'Het heeft een belangrijke spin-off, als leertherapeut, docent en supervisor. Daarnaast is er natuurlijk een groep patiënten die ondanks allerlei therapieën steeds weer tegen dezelfde dingen aan blijft lopen. Voor hen zou bankanalyse een uitkomst kunnen bieden. Maar dan moeten er dus wel genoeg psychoanalytici zijn om deze patiënten te behandelen. En die krijg je alleen maar als opleidelingen ook in de praktijk met de psychoanalyse kunnen kennismaken.'

Behoeftte aan verdieping

Er is te weinig tijd en ruimte voor aios om zelf onder supervisie langdurige psychotherapie uit te voeren, vindt Dirkx. 'Dat is een probleem. Ik denk dat het goed is om te ervaren dat een psychotherapie wat langer mag duren, omdat je dan pas kunt zien wat voor effect het heeft.' Ook Van signaleert een knelpunt. De psychiaters van nu weten volgens hem te weinig van kortdurende psychoanalytische psychotherapie. 'Die kennis schiet echt tekort. Jammer, want die thera-

pieën zijn veelbelovend en ze zijn best goed te leren.' Waarom ze er zo weinig van af weten? 'Dat kan allerlei redenen hebben. Bij de ene instelling wordt nu eenmaal een andere focus gelegd dan bij de andere. Of het ontbreekt aan goedgeschoolde psychoanalytische supervisors. En als er op een afdeling nauwelijks aandacht aan wordt besteed, dan is het voor arts-assistenten moeilijk om er iets van op te pikken. Ook gaat het soms om het kostenplaatje. Er is al een tekort aan psychiaters, en psychiaters zijn duurder dan psychotherapeuten, dus als je kortdurende psychoanalytische therapieën ook door psychotherapeuten kunt laten uitvoeren, dan zal dat in veel instellingen de voorkeur hebben. Psychiaters worden dan alleen nog ingezet voor de complexe gevallen, voor de medicatie en voor diagnostiek.'

De geïnterviewden bespeuren bij de jonge garde overigens wel een behoefte aan verdieping. 'Psychiaters en psychotherapeuten in opleiding zijn juist blij om niet alleen maar over protocollen en de DSM te horen', zegt De Wit. 'Ze worden ontzettend enthousiast als ze meer inzicht krijgen in menselijke processen.' Van Reekum kan dit beamen. 'De jonge generatie realiseert zich dat het in de psychiatrie niet alleen gaat om het manifeste gedrag. Ze beseffen dat de patiënt tegenover hen ook intenties en emoties heeft die meespelen in het contact en in het klachtenpatroon. Dus daar willen ze graag meer over weten. Bovendien willen patiënten zelf ook meer zijn dan alleen hun

symptomen. *Wij willen gezien worden als mensen, niet als klachten*, zeggen ze. *En wij willen dat jij dat begrijpt.'*

Fusie

Over de fusie tussen de drie psychoanalytische verenigingen (zie oranje kader) zijn alle geïnterviewden positief. 'Het is handig om samen een sterke vuist te kunnen maken', zegt Van. Ook De Wit is enthousiast: 'Voor de opleidelingen is het leuker om in één groep te zitten. Bovendien houd je meer energie over om naar buiten te treden. Je hoeft nu niet meer drie besturen, drie opleidingen en drie opleidingscommissies in de lucht te houden.' Ariette van Reekum voegt daaraan toe: 'Het onderling gekrakeel van de afgelopen decennia heeft de psychoanalyse enorm verzwakt. Als je met elkaar al in gevecht bent over bepaalde concepten, dan maakt dat geen sterke indruk. De fusie zet de psychoanalyse weer op de kaart. En dat levert nieuwe aanwas.' ←

In juni 2016 fuseerden de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalyse (NVPA), het Nederlands Psychoanalytisch Genootschap (NPG) en de Nederlandse Psychoanalytische Groep (NPAG). Samen vormen zij nu de **Nederlandse Psychoanalytische Vereniging (NPav)**. Met 'honderd jaar psychoanalyse in Nederland' wordt eigenlijk gevierd dat de NVPA honderd jaar geleden werd opgericht. Het NPG splitste zich in 1947 van deze vereniging af, het NPAG ontstond in 2005. Daarnaast is er de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalytische Psychotherapie (NVPP). Deze vereniging is in 1979 opgericht door leden van de NVPA en het NPG.